

zonder handschoenen

Spook

H

Bert Keizer is specialist
ouderengeneeskunde

beeld: Keke Keukelaar

Halverwege de negentiende eeuw begonnen we zicht te krijgen op wat zich werkelijk afspeelt in het zieke lichaam. Zeggen we nu. Je vraagt je af wat artsen deden in de slordige drieduizend jaar die daaraan voorafgingen. Allemaal placebo? Nou, niet als ze de patiënt aan het braken, poepen en bloeden zetten, want ik betwijfel of daar veel placebo-werking vanuit ging.

Maar in de negentiende eeuw gebeurt er iets fascinerends. We ontworstelen ons aan het purgeren en aderlaten, maar we hebben er nog even niets voor in de plaats. Het vak wordt, veelal sombere, prognostiek. En nu treedt de persoonlijkheid van de arts naar voren die door een zeer bepaalde gedragwijze in de ziekenkamer een draaglijk aspect weet te verlenen aan het onherroepelijke noodlot. Proust biedt een kostelijke blik op deze zeer verfijnde types, inclusief de onvermijdelijke blunderaars. Ik denk dat placebo hier wel van enig belang was.

Er zijn twee vragen rond placebo waar we nog altijd niet uit zijn. Hoe werkt het? En de tweede vraag: is het mooi meegenomen in ons werk, of is het gênant?

Over de werking van placebo las ik een korte nieuwsflits in het NTvG van 10 oktober. Duits hersenonderzoek 'laat zien dat placebo niet alleen werkt doordat de patiënt erin gelooft, maar ook doordat het lichaam effectieve pijnstillers aanmaakt'. Dit klinkt alsof we twee verklarende mechanismen op het spoor zijn rond placebo: het

geloof van de patiënt en de neurologie die de Duitse onderzoekers beschrijven. Maar de bewering dat placebo werkt doordat de patiënt erin gelooft bevat een volstrekt ondoorgronddelijke toepassing van het woord 'doordat'. De Duitse onderzoekers gaven 58

mannen een indifferente crème op hun onderarm die daarna gepijnigd werd. Toch was er pijnstilling doordat de hersenen endorfinen afscheidde volgens op de – en nu moet u even goed opletten – volgens op de mededeling 'dit is pijnstillende crème'.

Als de proefpersonen was verteld dat het om zonnebrandolie ging, hadden ze veel meer pijn gehad. Hoe kan dit? Hoe slaagt de betekenis van zo'n mededeling erin om endorfineproductie in

gang te zetten? Is dit nu een gebeurtenis waarin we de geest in het lichaam zien afdalen om daar een knop om te draaien? Laat collega Van Lommel het niet horen. Descartes kán het gelukkig niet meer horen.

Het lijkt zo mysterieus, maar het is denk ik niet meer dan een illustratie van hoe verwarrend ons taalgebruik is. Ik moet daar wel enigszins beschroomd aan toevoegen dat er tot nog toe niemand in is geslaagd om zonder verwarring over lichaam en geest te spreken. Als ik wist hoe dat moet, dan was ik een groot filosoof.

We weten dus niet goed te zeggen hoe placebo werkt. Blijft de vraag: hebben we het nog? Ongetwijfeld, maar we doen er veel aan om het te verpesten. Vrijwel alle somatisch werkende artsen zijn in een verklaringsmodel terechtgekomen waarbinnen placebo zich ophoudt als een storend spook. Het is onze trots dat het effect van onze ingrepen of verstrekkingen uitdrukkelijk niet afhankelijk is van de persoon die ingrijpt of verstrekt. Maakt niet uit wie het geeft, de streptococ gaat altijd onderuit voor amoxicilline.

Elke kinderarts weet dat de pijndrempel van een kind omhoog schiet als het bij moeder op schoot mag blijven zitten. Dat is iets waar veel artsen voor terugdeinzen. Het lijkt ook zo'n idiote manoeuvre als je een MRI-apparaat hebt om uit te zoeken wat er loos is. Hoe hardnekkig dit verlangen naar troost en koestering is, blijkt uit het feit dat patiënten dan maar aan een zekere intensiteit van elektronische herrie geruststelling gaan ontleenen. Het doet denken aan het mishandelde kind dat toch geborgenheid blijft zoeken.

***Het is nog niemand gelukt
om zonder verwarring over
lichaam en geest te spreken***